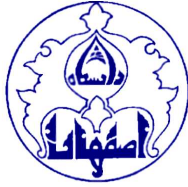

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه اصفهان
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه تاریخ

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته تاریخ گرایش ایران اسلامی

**بررسی تحولات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی کهگیلویه از آغاز صفویه تا پایان
زندیه (۹۰۷-۱۲۰۹ هـ. ق)**

استاد راهنما:

دکتر علی اکبر کجیاف

استاد مشاور:

دکتر اصغر منتظر القائم

پژوهشگر:

نعمت اله زکی پور

تیر ماه ۱۳۸۹

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه اصفهان است.

دانشگاه اصفهان

دانشکده ی ادبیات و علوم انسانی

گروه تاریخ

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی تاریخ گرایش

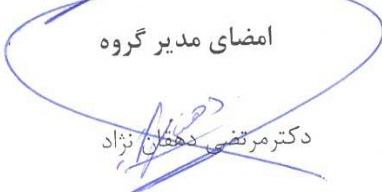
ایران دوره اسلامی آقای نعمت الله زکی پور

تحت عنوان :

بررسی تحولات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی کهگیلویه از آغاز صفویه

تا پایان زندیه (۹۰۷ ه ق - ۱۲۰۹)

در تاریخ ۱۳۸۹/۴/۲۰ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه عالی به تصویب نهایی رسید.

امضا	با مرتبه ی علمی استادیار	۱- استاد راهنمای پایان نامه دکتر علی اکبر کجیاف
امضا	با مرتبه ی علمی دانشیار	۲- استاد مشاور پایان نامه دکتر اصغر منتظر القائم
امضا	با مرتبه ی علمی استادیار	۳- استاد داور داخل گروه دکتر علی اکبر جعفری
امضا	با مرتبه ی علمی استادیار	۴- استاد داور خارج از گروه دکتر کشواد سیاهپور
امضای مدیر گروه		
امضا | | دکتر مرتضی دهقان نژاد |

سپاسگزاری

شکرگزار الطاف خداوند متعال که شامل حال بنده گردید، و موجب موفقیتیم در دوران تحصیلی شد، می باشم. در ابتدا لازم می دانم از زحمات اساتید راهنما و مشاور قدردانی کنم، از استاد راهنما؛ جناب آقای دکتر کجباف به خاطر راهنمایی های ارزشمندی که در این پایان نامه داشتند و همچنین از استاد مشاور؛ جناب آقای دکتر منتظرالقائم که مشاوره های ارزنده ای در این رساله داشتند تشکر به عمل می آورم. از اساتید داور از جمله دکتر سیاهپور، استاد داور خارج که با دقت لازم این رساله را مطالعه نمودند و نکات ارزشمندی ایراد نمودند و همچنین از استاد داور داخل؛ دکتر جعفری که زحمت داوری این پایان نامه را به عهده داشتند تقدیر و تشکر می کنم. در پایان از دوستان و همکلاسی های عزیزی که به نوعی راهنمای بنده در تکمیل رساله بودند، تشکر و قدر دانی می نمایم.

تقدیم

به پدر عزیزم

و مادر مهربانم

و برادران و خواهرانم

به یاد دوران کودکی مان

چکیده

بنا به نوشته مورخان، کهگیلویه تا قبل از دوره صفویه جزء ولایت فارس بوده است و در دوره صفویه از زمان شاه طهماسب اول از ایالت فارس جدا و به صورت ایالت جداگانه‌ای با مرکزیت ارجان (بهبهان) شکل گرفت.

مرکز کهگیلویه در عصر صفویه بین شهرهای بهبهان و دهدشت دست به دست می‌شد، شهر دهدشت توانست از دوره صفویه به بعد، مرکزیتش را برای کهگیلویه استحکام بخشد. در این دوره، کهگیلویه به علت دوری از مرکز و عدم تسلط کامل حاکمان بر آن، دچار شورشها و حوادث مهمی گردید. می‌توان شورش اسماعیل میرزای دروغین که در زمان سلطان محمد خدابنده، ادعای پادشاهی شاه اسماعیل دوم را در این ایالت داشت همچنین به فتنه ملا هدایت الله آرندی و شورش افشارها که در عصر شاه عباس اول رخ داد، اشاره نمود. به هر صورت، کهگیلویه در عصر صفویه یکی از سیزده بیگلریگی مهم دولت صفوی بود. این امر نشان از جایگاه خاص این ایالت را دارد. بعد از سقوط صفویه و هجوم افغانه به ایران، وضع این ایالت آشفته شد از جمله شخصی، به نام صفی میرزا (معصوم میرزا) در سال ۱۱۳۷ هـ ق، با منتسب کردن خویش به خاندان صفوی ادعای پادشاهی را در این ایالت داشت. همچنین با حضور نادر در عرصه قدرت و تاخت و تازه، حاکم دست نشانده نادر، محمدخان بلوچ در کهگیلویه علم طغیان را علیه نادر بر داشت. نادر توانست با لشکرکشی به کهگیلویه و بهبهان، محمدخان و حامیان او را سرکوب نمایند. در دوره زندیه، کریم خان زند، با دوبار لشکرکشی، مردم این ایالت را به طرز فجیعی سرکوب می‌کند و با تقسیم کهگیلویه به دو قسمت پشت کوه و زیر کوه، حاکمانی را از طرف خویش بر آنجا منصوب می‌نمود. اما علاوه بر جنبه‌های سیاسی و نظامی، این ایالت از نظر اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی جایگاه مهمی در این دوران تاریخی داشت. از نظر اقتصادی دارای دو نوع اقتصاد گله داری و کشاورزی بود. از نظر اجتماعی دارای آداب و رسوم و طبقات بود. از لحاظ فرهنگی تعداد زیادی شاعر داشت. در این پژوهش تلاش می‌گردد، جایگاه سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی کهگیلویه در سه دوره تاریخی نام برده شده، تحلیل و بررسی شود.

کلید واژه‌ها: کهگیلویه، صفویه، افشاریه، زندیه.

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

فصل اول: کلیات

تبیین مسأله پژوهشی و آن	۱
اهداف	۲
پرسشها	۲
پیشینه تحقیق	۲
روش تحقیق و مراحل آن	۳
نقد و بررسی منابع و مآخذ	۳
منابع عصر صفویه	۳
تاریخ عالم‌آرای عباسی	۳
احسن التواریخ	۳
تاریخ عباسی (روزنامه ملاجلال)	۴
ریاض الفردوس خانی	۴
سفرنامه کروسینسکی	۴
منابع عصر افشاریه	۵
جهانگشای نادری	۵
عالم‌آرای نادری	۵
منابع عصر زندیه	۵
تاریخ گیتی‌گشا (تاریخ زندیه)	۵
گلشن مراد	۶

فصل دوم: جغرافیای طبیعی و پیشینه تاریخی

۱-۲ - موقعیت جغرافیایی، حدود و وسعت	۷
۲-۲ - منشأ واژه لر	۹
۳-۲ - وجه تسمیه کهگیلویه	۱۰
۴-۲ - کهگیلویه از دوره عیلام تا پایان هخامنشیان	۱۰

- ۵-۲ - کهگیلویه در دوره اشکانیان ۱۲
- ۶-۲ - کهگیلویه در عصر ساسانیان ۱۲
- ۷-۲ - کهگیلویه از ورود اسلام تا پایان سلجوقیان ۱۳
- ۸-۲ - کهگیلویه از اتابکان لر بزرگ تا صفویان ۱۶

فصل سوم: اوضاع سیاسی کهگیلویه در دوره صفویه

- ۱-۳ - از دوره شاه اسماعیل اول تا مرگ شاه اسماعیل دوم ۱۹
- ۲-۳ - قبیله افشار ۲۲
- ۳-۳ - فرمان شاه طهماسب صفوی به مولانا رضی الدین محمد ۲۳
- ۲-۳ - سلطان محمد خدابنده ۲۴
- ۱-۲-۳ - ظهور شاه اسماعیل مجعول ۲۵
- ۲-۲-۳ - ویژگی‌های شورش اسماعیل میرزاهاى دروغین ۲۶
- ۳-۳ - کهگیلویه در دوره شاه عباس اول ۲۷
- ۱-۳-۳ - شورش اولیه افشارها ۲۸
- ۲-۳-۳ - دومین شورش افشارها و سید مبارک ۲۸
- ۳-۳-۳ - فتنه ملا هدایت الله و شورش ایل کرائی ۲۹
- ۴-۳ - کهگیلویه در دوره شاه صفی تا سقوط دولت صفوی ۳۳
- ۱-۴-۳ - کهگیلویه و هجوم افغانها ۳۷

فصل چهارم: اوضاع سیاسی کهگیلویه از سقوط اصفهان تا پایان افشاریه

- ۱-۴ - حکومت شاه طهماسب دوم و شاه عباس سوم (۱۱۳۵-۱۱۴۸ هـ ق) ۳۹
- ۲-۴ - صفی میرزا و ادعای شاهزادگی در کهگیلویه ۴۱
- ۳-۴ - طغیان محمدخان بلوچ ۴۴
- ۲-۴ - نادر شاه افشار ۴۶
- ۲-۴ - جانشینان نادر ۴۷

فصل پنجم: اوضاع سیاسی کهگیلویه در دوره زندیه

- ۱-۵ - دوره کریم خان زند ۴۹
- ۱-۱-۵ - اولین اردوکنشی کریم خان زند به کهگیلویه ۵۰
- ۲-۱-۵ - تجدید تشکیلات اداری در کهگیلویه ۵۰
- ۳-۱-۵ - دومین لشکرکنشی کریم خان به کهگیلویه و سرکوبی طایفه لیراوی ۵۱
- ۲-۵ - جانشینان کریم خان ۵۳

فصل ششم: تحولات اقتصادی و اجتماعی کهگیلویه از آغاز صفویه تا پایان زندیه

- ۵۵..... ۱-۶- تحولات اقتصادی از صفویه تا پایان زندیه
- ۵۷..... ۱-۱-۶- اقتصاد شهری
- ۵۷..... ۲-۱-۶- اقتصاد روستایی
- ۵۸..... ۱-۲-۱-۶- صنایع دستی
- ۵۸..... ۲-۶- راههای ارتباطی و تجاری
- ۵۹..... ۳-۶- بافت تاریخی دهدشت
- ۵۹..... ۱-۳-۶- کاروانسراها
- ۶۰..... ۲-۳-۶- حمام ها
- ۶۱..... ۳-۳-۶- آب انبار
- ۶۱..... ۴-۳-۶- مساجد
- ۶۲..... ۵-۳-۶- بازار
- ۶۲..... ۶-۳-۶- تجارخانه
- ۶۲..... ۷-۳-۶- امامزاده ها
- ۶۳..... ۴-۶- مذهب
- ۶۳..... ۱-۴-۶- امامزاده ها
- ۶۴..... ۵-۶- عزاداری
- ۶۵..... ۶-۶- مراسم ازدواج
- ۶۵..... ۷-۶- زبان لری
- ۶۶..... ۸-۶- طومار دشمن زیاری
- ۶۷..... ۹-۶- طبقات اجتماعی
- ۶۸..... ۱۰-۶- سلسله مراتب حکام ایالات
- ۶۸..... ۱-۱۰-۶- خان
- ۶۸..... ۲-۱۰-۶- بیگلربیگی
- ۶۸..... ۳-۱۰-۶- وزیر حاکم، وزیر ایالت
- ۶۸..... ۴-۱۰-۶- کدخدا
- ۶۹..... ۱۱-۶- تقسیمات کشوری
- ۶۹..... ۱-۱۱-۶- تقسیمات کشوری در کهگیلویه از دوره صفویه تا پایان زندیه

فصل هفتم: تحولات فرهنگی و علمی کهگیلویه از صفویه تا پایان زندیه

- ۷۱-۱-۷ - تحولات فرهنگی و علمی کهگیلویه ۷۱
- ۷۲-۱-۱-۷ - سواد و سواد آموزی ۷۲
- ۷۲-۱-۱-۷ - مدرسه خیرآباد ۷۲
- ۷۳-۲-۷ - شاعران ۷۳
- ۷۳-۱-۲-۷ - سید محمدبن شاه حسن رضا توفیقی ۷۳
- ۷۳-۲-۲-۷ - مولانا علی نقی بهبهانی ۷۳
- ۷۳-۳-۲-۷ - مولانامحمد مقیم بهبهانی ۷۳
- ۷۴-۴-۲-۷ - میرزا قانعا ۷۴
- ۷۴-۵-۲-۷ - آخوند صدرای گازر ۷۴
- ۷۴-۶-۲-۷ - آخوند مولا حسینی ۷۴
- ۷۴-۷-۲-۷ - آخوند ملامحمد زمان ۷۴
- ۷۵-۸-۲-۷ - رضا قلی بیگ ۷۵
- ۷۵-۹-۲-۷ - حاج لطف علی بیگ ۷۵
- ۷۵-۱۰-۲-۷ - علی رضا بیگ ۷۵
- ۷۶-۱۱-۲-۷ - میرزا حبیب الله ۷۶
- ۷۶-۱۲-۲-۷ - آخوند مولانا محمد زکی ۷۶
- ۷۶-۱۳-۲-۷ - ملا جهانگیر ۷۶
- ۷۶-۱۴-۲-۷ - ملا احمد جنونی تخلص ۷۶
- ۷۷-۱۵-۲-۷ - حکیم محمدخان عرفان ۷۷
- ۷۷-۱۶-۲-۷ - مولانا علی جان دهدشتی ۷۷
- ۷۷-۱۷-۲-۷ - میر محمدیوسف ۷۷
- ۷۷-۱۸-۲-۷ - نظمی ۷۷
- ۷۸-۱۹-۲-۷ - ملا فاخر بهبهانی ۷۸
- ۷۸-۳-۷ - علما ۷۸
- ۷۸-۱-۳-۷ - محمد باقر وحید بهبهانی ۷۸
- ۷۸-۱-۱-۳-۷ - جریان های فکری اخباری ها و اصولی ها ۷۸
- ۸۰- نتیجه ۸۰

۸۲.....	پی نوشتها
۸۴.....	ضمائم
۱۲۶.....	منابع و مأخذ

مقدمه

تاریخ محلی از جمله شاخه‌های مهم تاریخ است که در شناساندن هویت تاریخی و قابلیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهرها و نواحی مختلف از اهمیت خاصی برخوردار است هرچند در تحقیقات دانشگاهی کمتر به آن پرداخته‌اند. از این رهگذر تاریخ کهگیلویه نیز همچون دیگر شهرها، بسیار کم پرداخته شده است. پژوهش حاضر به بررسی تحولات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی کهگیلویه از آغاز صفویه تا پایان زندیه می‌پردازد. که حوزه زمانی آن از ۹۰۷ هـ. ق تا ۱۲۰۹ هـ. ق را در بر می‌گیرد. و در هفت فصل تنظیم گردیده است. در فصل اول، به کلیات تحقیق اشاره شده است. مقدمه، تبیین مسأله پژوهشی و اهمیت آن، اهداف تحقیق، پرسشهای تحقیق، پیشینه تحقیق، روش تحقیق و مراحل آن، گزیده منابع و مآخذ آمده است. در فصل دوم، به جغرافیای طبیعی و پیشینه تاریخی آن پرداخته است. موقعیت جغرافیایی، حدود و وسعت، وجه تسمیه کهگیلویه، کهگیلویه از دوره عیلام تا پایان هخامنشیان، کهگیلویه از پایان اشکانیان، کهگیلویه در عصر ساسانیان، کهگیلویه از ورود اسلام تا پایان سلجوقیان، کهگیلویه از اتابکان لر بزرگ تا اوایل دوره صفویه می‌پردازد.

فصل سوم، اوضاع سیاسی کهگیلویه در دوره صفویه را شامل می‌شود. از شاه اسماعیل تا مرگ شاه اسماعیل دوم، قبیله افشار، فرمان شاه طهماسب صفوی به مولانا ضی‌الدین محمد، سلطان محمد خدابنده، ظهور شاه اسماعیل مجعول، ویژگی‌های شورشهای اسماعیل میرزاهای دروغین، کهگیلویه دوره شاه عباس، شورش افشارها بار اول، شورش افشاریان و سید مبارک بار دوم، فتنه ملا هدایت الله و شورش ایل گرای، کهگیلویه از شاه صفی تا سقوط دولت صفوی و در خاتمه کهگیلویه و هجوم افغانها آمده است.

فصل چهارم، اوضاع سیاسی کهگیلویه را از سقوط دولت صفوی تا پایان افشاریه بررسی کرده است. حکومت تهماسب دوم و عباس سوم، صفی میرزا و ادعای شاهزادگی در کهگیلویه، طغیان محمدخان بلوچ، نادرشاه افشار و جانشینان آن پرداخته است.

فصل پنجم، به بررسی اوضاع سیاسی کهگیلویه در دوره زندیه پرداخته است. دوره کریم‌خان زند، اردو کشی نخستین کریم‌خان به کهگیلویه، تجدید تشکیلات اداری در کهگیلویه، دومین لشکر کشی کریم‌خان به کهگیلویه و سرکوبی طایفه لیراوی، در پایان به جانشینان کریم‌خان می‌پردازد.

فصل ششم، اوضاع اقتصادی، اجتماعی کهگیلویه را از آغاز صفویه تا پایان زندیه، بررسی کرده است. اوضاع اقتصادی کهگیلویه از صفویه تا پایان زندیه، تحولات اقتصادی و آثار تاریخی دهدشت، مذهب، طومار دشمن

زیاری، طبقات اجتماعی، سلسله مراتب حکام ایالات، تقسیمات کشوری ایالت از صفویه تا پایان زندیه پرداخته شده است. در فصل هفتم، اوضاع علمی و فرهنگی، شاعران، علما و جریان های فکری و اخباری و اصولی را مورد بررسی قرار داده ایم.

فصل اول

کلیات

تبیین مسأله پژوهشی و اهمیت آن

بنا به نوشته مورخان و جغرافی نویسان اسلامی، کهگیلویه تا قبل از دوره صفوی جزء ولایت فارس بوده است و در دوره صفویه از زمان شاه طهماسب اول از ایالت فارس جدا و به صورت ایالت جداگانه‌ای با مرکزیت ارجان (بهبهان کنونی) شکل گرفت. (تقوی مقدم، ۱۳۷۷: ۴۹) در زمان شاه عباس اول، مرکزیت کهگیلویه از بهبهان به دهدشت منتقل شد و تا به امروز مرکز آن دهدشت می‌باشد. در دوره شاه طهماسب اول بیشتر حاکمان این ایالت از ایل افشار بودند. پادشاهان صفوی توجه ویژه‌ی به این ایالت داشتند و از سوی آنان، بیگلربیگانی برای این ایالت منصوب می‌کردند. انتصاب بیگلربیگانی بر این ایالت، نشانگر اهمیت ویژه آن بود. که در عصر صفویه در این ایالت رخ داد که از مهم‌ترین آن می‌توان به شورش اسماعیل میرزا دروغین اشاره نمود. اما در دوره افشاریه به خاطر نابسامانی‌هایی که به علت هجوم افغانه به ایران در اواخر حکومت صفویه صورت گرفت، وضع ایالت از لحاظ سیاسی و اقتصادی بغرنج بود. از زمان سقوط صفوی تا به پادشاهی رسیدن نادر چندین شورش به وقوع پیوست که می‌توان به شورش محمدخان بلوچ اشاره کرد وی ابتدا توسط نادر به عنوان حاکم کهگیلویه منصوب شد. اما زمانی که نادر در جنگ با عثمانی‌ها بود، فرصت را غنیمت شمرد و سر به عصیان برداشت. ولی سرانجام

توسط نادر سرنگون شد. در دوره زندیه، از سوی خوانین زند، حاکمانی از سوی آنها بر این ایالت گماشته می‌شد که تحت امر خوانین زند بودند. کریم خان زند به علت مشکلات داخلی تا حدودی از اوضاع ایالت کهگیلویه به دور بود تا اینکه در سال ۱۱۷۰ هـ. ق. میرزا علی‌رضاخان حاکم کهگیلویه شد و گرایش به خانواده افشار پیدا کرد و از اوامر کریم خان سرپیچی نمود. به همین خاطر کریم خان با حمله به کهگیلویه و بهبهان، آنجا را تصرف نمود و بر شهر مسلط شد.

کریم خان شخصی به نام رئیس علی‌رضا قنواتی به پاس خدماتش در تصرف بهبهان، حاکم کهگیلویه کرد. او کهگیلویه را به دو منطقه پشت کوه و زیر کوه تقسیم کرد. زیر کوه را که حوزه بهبهان بود به رئیس علی‌رضا قنواتی سپرد و پشت کوه را که قسمت عمده کهگیلویه و بویراحمد کنونی بود به هیئت الله خان باوی که از یاران قدیمی خویش سپرد. (مجیدی، ۱۳۷۱: ۲۳۴) اطلاعات ما در این سه دوره از منابع تاریخی، بیشتر حول تحولات سیاسی است. توجهی به اوضاع اجتماعی و اقتصادی نشده است و ما ناچاریم که دید کلی اوضاع اقتصادی و اجتماعی کشور را بر آن ایالت تطبیق دهیم. چرا که هیچ منبعی در این ارتباط در دست نیست.

اهداف

تبیین اوضاع سیاسی کهگیلویه از صفویه تا پایان زندیه

بررسی اوضاع اجتماعی و اقتصادی کهگیلویه از صفویه تا پایان زندیه

تبیین روابط حکمرانان ایالت کهگیلویه با دولت مرکزی از صفویه تا پایان زندیه

بررسی جایگاه کهگیلویه در تقسیمات کشوری ایران از صفویه تا پایان زندیه

پرسش‌ها

اوضاع سیاسی کهگیلویه از صفویه تا پایان زندیه چگونه بوده است؟

اوضاع اجتماعی و اقتصادی کهگیلویه از صفویه تا پایان زندیه چگونه بوده است؟

مناسبات حکمرانان ایالت کهگیلویه با دولت مرکزی از صفویه تا پایان زندیه چگونه بوده است؟

جایگاه کهگیلویه در تقسیمات کشوری ایران عصر صفویه تا پایان زندیه چگونه بوده است؟

پیشینه تحقیق

در ارتباط با موضوع پژوهش، تحقیقاتی انجام شده، اما تاکنون وضعیت اجتماعی و اقتصادی آن به دقت مورد بررسی قرار نگرفته است. حتی به اوضاع سیاسی ایالت به صورت حاشیه‌ای و جزئی پرداخته شده است. از جمله کتاب‌هایی که به محدوده زمانی پرداخته، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

مصطفی تقوی مقدم مولف کتاب تاریخ سیاسی کهگیلویه: در فصل دوم این کتاب اوضاع سیاسی کهگیلویه بعد از اسلام تا دوران معاصر را بررسی کرده است. در بخش‌های دوم و سوم و چهارم از فصل دوم به اوضاع سیاسی کهگیلویه از صفویه تا پایان زندیه پرداخته است. کتاب ذکر شده، اوضاع سیاسی کهگیلویه را از دوره ایلامیان تا دوره محمدرضا پهلوی، بررسی کرده است و بیشتر تکیه نویسنده به تحولات سیاسی معاصر ایالت می‌باشد.

هانیس گاوبه در کتاب ارجان و کهگیلویه: آثار باستانی کهگیلویه و ارجان را از فتح عرب تا پایان دوره صفویه بررسی کرده است. ولی هیچ گونه اطلاعاتی در مورد اوضاع سیاسی و اجتماعی و اقتصادی این ایالت ذکر نکرده است. در فصل سوم این کتاب در مورد قلعه‌های منطقه از اسلام تا پایان صفویه اطلاعاتی آورده است.

نور محمد مجیدی در کتاب تاریخ و جغرافیای کهگیلویه و بویر احمد: تاریخ و جغرافیای کهگیلویه و بویر احمد را بررسی کرده و به صورت حاشیه‌ای به ذکر بعضی حوادث سیاسی می‌پردازد و بیشتر به جغرافیای ایالت از باستان تا امروز را بررسی کرده است. در فصل دوم و سوم کتاب به جغرافیای طبیعی و تاریخی پرداخته است. در فصل پنجم به آثار تاریخی و باستانی و راه‌های مهم منطقه و در فصل هشتم در مورد تقسیمات سیاسی لرستان و اوضاع سیاسی کهگیلویه می‌پردازد.

روش تحقیق و مراحل آن

روش توصیفی و تحلیلی است و روش جمع‌آوری اطلاعات، اسنادی و کتابخانه‌ای است.

معرفی و نقد منابع و مآخذ

منابع عصر صفویه

تاریخ عالم‌آرای عباسی

اسکندر بیگ منشی مؤلف کتاب به سال ۹۶۸ هـ. ق ولادت یافت. پس از تحصیل علوم، در سال ۱۰۰۱ هـ. ق. به عنوان منشی، در دربار شاه عباس اول به خدمت اشتغال ورزید و مورد اعتماد شاه قرار گرفت. اسکندر بیگ منشی از آنجا به اسناد و مدارک بایگانی دسترسی داشته، شاهد و ناظر وقایع بسیاری بوده، لذا به سهولت توانست در

سال ۱۰۳۹ هـ ق رویدادهای دوران سلطنت شاه عباس را تحت عنوان «تاریخ عالم آرای عباسی» در سه جلد به نگارش در آورد. (میر جعفری، ۱۳۸۶: ۱۰۸) در این کتاب به شورش اسماعیل میرزا دروغین که در کهگیلویه رخ داد، اشاره شده است. همچنین به حاکمان کهگیلویه در زمان شاه عباس اول و قبل از آن اشاره شده است.

احسن التواریخ

تألیف حسن بیگ روملو است که ظاهراً در دوازده جلد بوده و دو جلد آخر آن درباره تاریخ صفویه است. جلد یازدهم به وقایع سالهای ۸۰۷ تا ۹۰۰ هـ ق. و جلد دوازدهم به وقایع سالهای ۹۰۰ تا ۹۸۵ هـ ق. پرداخته است. احسن التواریخ بهترین و ارزشمندترین منبع دوره شاه طهماسب است؛ زیرا مؤلف، بیش از سی سال، همراه و ملازم آن پادشاه بود. (نوایی، ۱۳۸۶: ۴) در این کتاب از حاکمان کهگیلویه در عصر شاه طهماسب اول نام برده شده، شورش القاص میرزا که به کهگیلویه و بهبهان را مطرح نموده است.

تاریخ عباسی (روزنامه ملاجلال)

تألیف ملاجلال الدین منجم است. او منجم شاه عباس اول بود و از سال ۹۹۴ هـ ق. به این پادشاه پیوست و تا سال ۱۰۲۹ هـ ق. که ظاهراً سال وفات او می باشد.. در خدمت شاه عباس اول به سر می برد. به همین جهت شاهد عینی بسیاری از وقایع بوده و آنها را دقیق ثبت کرده است. در مورد حاکمان شاه عباس در کهگیلویه اشاراتی دارد.

ریاض الفردوس خانی

تألیف محمد میرک بن مسعود حسینی منشی که در سال ۱۰۸۲ هـ ق. آن را تألیف کرده آن را به شمس الدوله محمد زمان خان بیگلریگی کهگیلویه اهدا کرده است. تاریخ عمومی ایران و بیشتر آن مخصوص به فارس، کهگیلویه و خوزستان از زمانهای قدیم تا دوره سلطنت شاه سلیمان است. در یک خطبه و دوازده روضه و یک خاتمه تألیف شده است. به کوشش ایرج افشار و فرشته صرافان در سال ۱۳۸۵ هـ ش. منتشر و به چاپ رسیده است. (حسینی منشی، ۱۳۸۵: ۳-۴) از مهمترین منابع عصر صفویه در مورد کهگیلویه می باشد. اطلاعاتی راجع به این ایالت آمده است که در هیچ کدام از منابع عصر صفوی ذکر نشده است. اطلاعات بسیار مفصل و مفیدی در رابطه با شورش ملا هدایت الله آرنندی، شورش اسماعیل میرزای دروغین، حاکمان کهگیلویه در عصر صفوی دارد.

سفرنامه کروسینسکی

تا دوزیودا کروسینسکی لهستانی مدت هجده سال (۱۱۱۹-۱۱۳۷ ه. ق) یعنی از حدود سال چهاردهم سلطنت شاه سلطان حسین تا دو سال بعد از سقوط اصفهان به دست افغانه در ایران به سر می‌برد. بنابراین، مشاهدات او به دلیل آنکه شخصاً وقایع را دیده، ارزش زیادی دارد. درباره حمله محمود افغان به کهگیلویه، اطلاعاتی بدست می‌دهد.

منابع عصر افشاریه

جهانگشای نادری

اثر میرزا مهدی خان استرآبادی است. که در اوایل قرن دوازدهم هجری با لقب «منشی الممالک» سمت منشی گری نادرشاه افشار را داشت. او به لهجه‌های ترکی نیز آشنایی کامل داشت. به دلیل اعتماد و اطمینان نادر نسبت به میرزا مهدی خان، وی از ملتزمین رکاب او بود. این کتاب که مجموعه‌ی پرارزشی است از وقایع و حوادث تاریخی راجع به شورش افغانه، شیوع فتنه و آشوب در شهرهای ایران تا به سلطنت رسیدن نادر و بعد از آن تا سال ۱۱۶۰ ه. ق. می‌باشد. در خاتمه کتاب ذکر مختصری از سلطنت علیشاه افشار و سایر حوادث مهم آن به میان آمده است. (بیات، ج دوم، ۱۳۷۴: ۲۶) راجع به کهگیلویه اطلاعات مفصلی دارد از جمله ادعا شاهزادگی صافی میرزا و طغیان محمد خان بلوچ را شرح داده است.

عالم آرای نادری

مؤلف محمد کاظم مروی است از او قزلباش‌های مرو بود. در سال ۱۱۳۳ ه. ق. در شهر مرو به دنیا آمد او ابتدا به دستگاه ابراهیم خان ظهیرالدوله پیوست. در مشهد به ملاقات رضاقلی میرزا فرزند نادر رفت. مورد لطف و محبت او قرار گرفت. سپس از مشهد به مرو رفت و در دستگاه کاسبعلی خانی افشار، بیگلربیگی مرو به خدمت اشتغال ورزید. در سال ۱۱۵۳ ه. ق به حضور نادر رسید. در اکثر لشکرکشیها و جنگ‌ها نادر همراه او بوده و به عنوان لشکرنویس انجام وظیفه می‌نمود. حوادث را ثبت و ضبط می‌کرد.

تنظیم و تدوین مطالب کتاب عالم آرای، پس از کشته شدن نادر صورت گرفته است. گویا در سال ۱۱۶۶ هـ. ق. سال پایان تألیف کتاب می‌باشد. تنظیم یافته است. (بیات، ج دوم، ۱۳۷۴: ۲۷-۲۹) در مورد کهگیلویه اطلاعات کاملی دارد که می‌توان به شورش صفی میرزا و طغیان محمد خان بلوچ اشاره کرد.

منابع عصر زندیه

تاریخ گیتی‌گشا (تاریخ زندیه)

مؤلف، میرزا محمد صادق موسوی اصفهانی متخلص «نامی» از سادات موسوی و از سلسله میرزا رحیم حکیم باشی، وقایع نگار کریم خان زند و از شاعران معروف نیمه دوم قرن دوازدهم هجری بوده است. مطالب این کتاب از دیگر کتاب‌هایی که درباره سلسله زندیه نوشته‌اند، دقیقتر و کاملتر و معتبرتر است. خود شاهد و ناظر حوادث بوده است. اسلوب کتاب متکلفانه و تا حدودی دارای عبارات کنایه‌ی و استعاره می‌باشد. در باب کهگیلویه اطلاعات خوبی دارد که لشکرکشی‌های کریم خان را به کهگیلویه بررسی کرده و قتل عام مردم لیراوی را بیان نموده است.

گلشن مراد

اثر میرزا ابوالحسن مشهور به غفاری، مستوفی، نقاش، وقایع نگار عهد کریم خان زند از خاندان غفاری بود. او در سال ۱۱۶۲ هـ. ق. به فرمان کریم خان به حکومت کاشان، قم و نظنز منصوب گردید. در آغاز جوانی عشق و علاقه زیادی به نقاشی داشت، بعدها به کار دبیری پرداخت و در سلک دبیران زندیه در آمد. این کتاب، سلسله رویدادهای عصر زندیه را از زمان کریم خان تا سال ۱۲۰۳ هـ. ق. یعنی کشته شدن جعفرخان در بردارد. این کتاب به نام علیمرادخان زند تألیف شده است. اسلوب کتاب منشیانه و پر از تکلفات و صنایع ادبی تحریر شده است. راجع به کهگیلویه موضوعات نادری دارد در مورد شورش شخصی به نام کایی مراد در کهگیلویه سخن گفته است.